

УДК 323(477)(045)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3\(79\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-3(79)-2)

Євген ВЕРГЕЛЮК

аспірант кафедри політичних наук,
Навчально-наукового інституту права та політології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
ye.o.verheliuk@udu.edu.ua
ORCID: 0009-0007-9266-200X

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ТА ГРОМАДЯНСЬКА УЧАСТЬ В УКРАЇНІ: ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ У ВІЙНІ ДО РОЛІ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ТА ЗМІЦНЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

У статті досліджено еволюцію громадянської участі та волонтерського руху в Україні у 2014–2025 рр., їх роль у зміцненні інституційної стійкості громадянського суспільства та підготовці до післявоєнного відновлення. Показано, що громадянська активність в умовах війни сприяла формуванню нових моделей взаємодії між громадянами і державою, а також забезпечила мобілізацію матеріальних, інформаційних і соціальних ресурсів суспільства. Особливу увагу приділено аналізу трансформації волонтерства від спонтанних і локальних ініціатив 2014 року до організованих структур, здатних виконувати системні завдання у сфері оборони, гуманітарної допомоги, відбудови та розвитку громад. Проаналізовано процес професіоналізації волонтерської діяльності, яка виявилася необхідною умовою функціонування та інституціоналізації волонтерського руху.

Висвітлено роль цифрових технологій та онлайн-платформ, що значно підвищили ефективність комунікації, координації дій, збору коштів і реалізації суспільно важливих проєктів. Розглянуто приклади успішних ініціатив, що стали символами солідарності та взаємодопомоги, а також приклади партнерства між волонтерами, органами державної влади, бізнесом та міжнародними організаціями. Підкреслено значимість потенціалу громадянського суспільства у повоєнному відновленні країни, забезпеченні соціальної згуртованості, інтеграції постраждалих груп й загалом подальшому затвердженні демократичних практик. У статті поєднано теоретичні підходи, аналіз соціологічних даних, приклади конкретного практичного досвіду щодо вивчення громадянської участі. Наголошується, що феномен українського волонтерства обумовлений як історико-культурними чинниками, що пов'язано із традиціями колективної дії, так і сучасними процесами цифровізації суспільства.

Акцентовано, що громадянська активність в Україні є унікальним прикладом поєднання традицій і новітніх інструментів, що створює підґрунтя для розвитку громадянського суспільства та його вагомій ролі у поступі країни та інтеграції до європейського простору.

Ключові слова: громадянська участь, волонтерство, інституційна стійкість, цифрові ініціативи, самоорганізація, післявоєнна відбудова, громадянське суспільство.

Yevhen Verheliuk. VOLUNTEER MOVEMENT AND CIVIC PARTICIPATION IN UKRAINE: FROM MOBILIZATION IN WAR TO THE ROLE IN POST-WAR RECONSTRUCTION AND STRENGTHENING INSTITUTIONAL RESILIENCE

The article examines the evolution of civic participation and the volunteer movement in Ukraine in 2014–2025, their role in strengthening the institutional resilience of civil society and preparing for post-war recovery. It is shown that civic activity in wartime conditions contributed to the formation of new models of interaction between citizens and the state, and also ensured the mobilization of material, informational and social resources of society. Particular attention is paid to the analysis of the transformation of volunteering from spontaneous and local initiatives in 2014 to organized structures capable of performing systemic tasks in the field of defense, humanitarian aid, reconstruction and development of communities.

The process of professionalization of volunteer activity, which turned out to be a necessary condition for the functioning and institutionalization of the volunteer movement, is analyzed. The role of digital technologies and online platforms, which significantly increased the effectiveness of communication, coordination of actions, fundraising and implementation of socially important projects, is highlighted. Examples of successful initiatives that have become symbols of solidarity and mutual assistance are considered, as well as examples of partnerships between volunteers, government agencies, business and international organizations. The significance of the potential of civil society in the post-war reconstruction of the country, ensuring social cohesion, integration of affected groups and, in general, further approval of democratic practices is emphasized. The article combines theoretical approaches, analysis of sociological data, examples of specific practical experience in studying civic participation. It is emphasized that the phenomenon of Ukrainian volunteering is due to both historical and cultural factors, which is associated with the traditions of collective action, and modern processes of digitalization of society. It is emphasized that civic activity in Ukraine is a unique example of a combination of traditions and

the latest tools, which creates the basis for the development of civil society and its significant role in the country's progress and integration into the European space.

Key words: *civic participation, volunteering, institutional sustainability, digital initiatives, self-organization, post-war reconstruction, civil society.*

Постановка проблеми. Громадянська участь в Україні є одним із динамічних соціально-політичних феноменів останнього десятиліття. Починаючи з 2014 року, війна та гуманітарна криза активізували тисячі громадян, які через волонтерські ініціативи взяли на себе функції підтримки армії, допомоги переселенцям, протидії дезінформації та організації місцевих спільнот. Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році стало каталізатором якісних змін, переходу ініціатив громадських організацій та волонтерства у масштаби системного руху. В умовах загальнонаціональної мобілізації громадянське суспільство довело свою здатність діяти швидко, ефективно і доповнювати державні інституції там, де вони не встигли реагувати.

У нових реаліях виникає потреба наукового осмислення процесів трансформації громадського сектору, волонтерства, їх потенціал у політичній, соціальній стабільності та розвитку держави і суспільства. Громадянська активність виявилася не лише гуманітарною відповіддю на кризу, але й механізмом формування горизонтальних мереж довіри, що посилюють демократичну культуру та сприяють формуванню нових моделей взаємодії держави і суспільства. Особливого значення набуває аналіз післявоєнного виміру діяльності волонтерських та громадських організацій, які поступово змінюють свою функціональність: від оперативної допомоги до стратегічної участі у відбудові та модернізації країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика волонтерського руху та громадянської участі в Україні активно висвітлюється як у наукових працях, так і в аналітичних звітах міжнародних організацій. У дослідженнях О. Панькової, О. Касперович та О. Іщенко [11, с. 25-40] описано феномен двох хвиль волонтерства як відповідь суспільства на екзистенційні виклики державності. Згідно з опитуваннями соціологічної групи «Рейтинг», рівень довіри до волонтерських організацій у період війни стабільно залишався одним із найвищих серед суспільних інститутів. У доповідях Національного інституту стратегічних досліджень (2022-2023 рр.) відзначається вплив цифрових платформ на мобілізаційні можливості громад, а також роль ініціативи типу «СпівДія» у координації зусиль держави і суспільства.

Окремий науковий інтерес становить міжнародний вимір оцінки українського громадянського суспільства. У звітах Freedom House та Transformation Index ВТІ підкреслюється стійкість демократичних практик, попри воєнний стан. Журналістські та аналітичні публікації [16; 18; 22] описують феномен української самоорганізації як виняткове явище сучасної Європи, що має історичні витоки в традиціях козацької демократії та локальних практиках взаємодопомоги. Таким чином, сучасний український досвід поєднує як новітні цифрові форми активізму, так і культурно-історичні традиції колективної дії.

Метою статті є дослідження трансформації громадянської участі в Україні у 2014–2025 рр. та аналіз розвитку волонтерського руху як однієї з форм активності громадянського суспільства. Завдання полягають у визначенні етапів становлення волонтерства, простеженні процесів його професіоналізації та інституціоналізації, аналізі ролі цифрових інструментів і міжнародного партнерства, а також оцінці потенціалу громадських ініціатив у повоєнному відновленні та зміцненні національної стійкості України.

Методологічну основу дослідження становить системний підхід, який дозволяє розглядати громадянську участь як комплекс взаємопов'язаних процесів, що охоплюють соціальний, інституційний та культурний виміри. Застосовано структурно-функціональний аналіз для дослідження ролі волонтерських ініціатив у підтримці стійкості держави. Використано компаративний метод для порівняння українського досвіду з міжнародними практиками активізму та відбудови. Методи контент-аналізу та кейс-стаді дали можливість узагальнити зміни у діяльності громадських і благодійних організацій України у 2014-2025 рр., що відображено в порівняльних таблицях та аналітичних узагальненнях. Використано також елементи цифрової етнографії для вивчення форм участі та самоорганізації у середовищі соціальних мереж і комунікаційних платформ.

Результати та дискусії. У 2014 році події Революції Гідності, анексія Криму та збройна агресія на сході України спричинили кризу довіри до держави, але водночас стали поштовхом до консолідації громадян. Активні громадяни створили широку мережу волонтерських і громадських організацій, які забез-

печували військових, надавали медичну допомогу та підтримували цивільне населення.

З 2014 року волонтерський рух отримав міжнародне визнання: за даними World Giving Index Україна піднялася зі 150-го місця у 2010 році до 89-го у 2015 році [2, с. 37]. Юридично волонтерство регламентував Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011), який згодом розширили під час війни, зокрема через створення Реєстру волонтерів АТО та порядок страхування і виплат у разі загибелі або інвалідності [2, с. 38].

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році змінило роль волонтерства: мережі стали ключовим елементом національної стійкості, організовуючи гуманітарну допомогу, евакуацію населення та інформаційну безпеку. Верховна Рада розширила законодавчі напрями волонтерської діяльності, включивши подолання наслідків війни та розвиток громад [15].

Таким чином, волонтерство продемонструвало здатність суспільства до мобілізації та заклало основу для зміцнення інституційної стійкості держави, інтегруючись у політико-правові механізми та формуючи нову модель взаємодії держави і громадян у воєнний та повоєнний періоди.

За підрахунками Т. Горбачевського, перший помітний сплеск волонтерської активності в Україні відбувся у 2015 році, коли функціонувало понад 250 ініціатив, спрямованих на подолання наслідків російської агресії [5, с. 125–126]. Консолідація громадських активістів відбувалася здебільшого в регіональних центрах на основі професійних, освітніх та громадських об'єднань.

У 2014–2015 роках волонтерська діяльність охоплювала допомогу армії, пораненим і полоненим військовим, сім'ям учасників АТО, внутрішньо переміщеним особам та цивільному населенню в зоні бойових дій [11, с. 25–40]. У цей період формуються відомі організації загальнонаціонального масштабу: «Армія SOS», «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Підтримай армію України», «Волонтери без кордонів», а також низка центрів допомоги переселенцям та підрозділам ЗСУ [5, с. 126–128].

Окремим напрямом стали інформаційні ініціативи, що протидіяли дезінформації: StopFake, InformNapalm, Ukrainian Crisis Media Center, VoxCheck та «Миротворець», які розширили функції громадянського суспільства до безпекових практик та документування воєнних злочинів [7, с. 61; 8, с. 369].

Нормативною базою розвитку громадського сектору став Указ Президента України від

26 лютого 2016 року та Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки, які закріпили пріоритетність підтримки громадських ініціатив та партнерської взаємодії з владою [10].

Ескалація війни у 2022 році змінила характер громадянської участі: волонтерство стало масовим рухом, охопивши оборонну, гуманітарну та інформаційну сферу діяльності, і стало ключовим елементом національної стійкості.

Сучасні громадські ініціативи демонструють не лише здатність швидко реагувати на виклики війни, але й формують підґрунтя для довгострокових стратегій. Вони активно інтегрують цифрові інструменти, розширюють партнерські зв'язки з бізнесом і державними структурами, підвищують прозорість і відповідальність своєї діяльності.

Еволюцію громадянської участі в Україні можна простежити через кілька етапів: від слабкої координації та розпорошеності до зростання оборонної та гуманітарної спрямованості (2014–2022 рр.), а після 2022 року – до становлення волонтерства як чинника інституційної стійкості. Це свідчить про те, що громадянське суспільство не лише реагує на кризові умови, а й інтегрується в механізми державного управління та післявоєнної відбудови, зміцнюючи демократичні основи державності. Війна спричинила безпрецедентну мобілізацію волонтерського руху, який став ключовим чинником підтримки ЗСУ, цивільного населення та постраждалих регіонів. Його ефективність забезпечується гнучкістю, оперативністю та здатністю акумулювати людські й матеріальні ресурси [4, с. 250–256]. Основні напрями роботи волонтерів: гуманітарна допомога, евакуація, медична та психологічна підтримка, фінансова й організаційна діяльність, інформаційна протидія дезінформації та культурно-освітні проекти.

Волонтерські ініціативи інтегруються в державні та міжнародні механізми допомоги: Національна соціальна служба України та Товариство Червоного Хреста координують гуманітарні проекти, а міжнародні соціальні організації та приватні компанії підтримують фінансово та ресурсно [19]. Це свідчить про високий рівень інтеграції українського волонтерства у глобальні процеси та здатність консолідувати різні ресурси для задоволення нагальних потреб армії й цивільного населення.

Водночас масштабування діяльності актуалізувало питання професіоналізації волонтерства. Війна висунула вимоги не лише до ентузіазму, а й до спеціалізації, належної

координації та правового забезпечення такої діяльності. Міністерство соціальної політики ініціювало програми підготовки координаторів волонтерської діяльності, а зміни до Закону «Про волонтерську діяльність» розширили напрями роботи й водночас підняли питання запобігання шахрайству [9, с. 19–41]. У відповідь самі організації наголошують на потребі системного навчання, розвитку мережевої взаємодії, вдосконалення комунікацій із донорами та опанування механізмів правового захисту [1; 12, с. 652–676]. Це свідчить про поступове набуття волонтерським сектором ознак інституційної зрілості.

Однак професіоналізація волонтерської діяльності не є завершальним етапом її розвитку. У перспективі після завершення бойових дій постане новий виклик – визначення місць і ролі волонтерського руху у відбудові країни. Повоєнна реконструкція охоплюватиме не лише фізичне відновлення інфраструктури, а й соціальну інтеграцію громадян, підтримку ветеранів, реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб та забезпечення стійкого розвитку громад. У цьому контексті волонтери виступають ключовими агентами трансформації, сприяють формуванню інклюзивних соціальних практик, розвитку локальної економіки та зміцненню громадянського суспільства. У повоєнний період перед волонтерським рухом постануть нові завдання, пов'язані вже не з екстреною допомогою, а з довгостроковою відбудовою та модернізацією країни.

Їхня діяльність у повоєнний період здатна охопити кілька стратегічних напрямів:

- фізичне відновлення інфраструктури (ремонт житла, відбудова освітніх та медичних закладів, об'єктів соціальної інфраструктури);
- психосоціальна підтримка (робота з ветеранами, переселенцями та цивільними, які зазнали травматичного досвіду війни, сприяння їхній соціальній адаптації);
- освітні та культурні ініціативи (залучення волонтерів до неформальної освіти, створення програм для підготовки нових фахівців, розвиток культурного середовища);
- підтримка у місцевому самоврядуванні (ініціювання проєктів з відновлення громад, підтримка програми регіональної децентралізації, розробка стратегій соціально-економічного розвитку).

У повоєнний період значна частина волонтерських ініціатив має поступово переходити від екстрених форм допомоги до довгострокових програм відбудови. Показовими є приклади: Repair Together, що відновлює житло на деокупованих територіях; «Сади Перемоги»,

які з кампанії продовольчої безпеки переросли у стратегію розвитку сталого фермерства; Impact Force, орієнтований на інклюзивне відновлення через освітні та енергетичні проєкти; група «Лівий Берег», яка спеціалізується на ремонті дахів і відновила близько 400 об'єктів; ініціатива «Будуємо Україну разом», що перейшла від гуманітарної допомоги до програми реконструкції житла та створення громадських просторів.

Ефективність цих проєктів зумовлена поєднанням кількох чинників: залученням місцевих громад, партнерством із міжнародними організаціями та використанням інноваційних практик. Завдяки цьому волонтерський сектор бере провідну роль у формуванні нового соціально-економічного ландшафту, посилює стійкість громад і сприяє інтеграції нових моделей самоврядування. Таким чином, волонтерство в Україні постає не тимчасовою реакцією на кризу, а сталою складовою громадянського суспільства.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що громадські організації у воєнний та повоєнний час концентрують діяльність навколо трьох базових напрямів:

- психологічна допомога і реабілітація (ветеранам, переселенцям та цивільним, які постраждали від війни);
- освітні й культурні ініціативи (відновлення освітніх установ, подолання освітніх втрат, розвиток громадянської освіти та культурних практик);
- інфраструктурна відбудова (співпраця з державними та міжнародними партнерами у відновленні житла, соціальних та міських об'єктів).

Більшість новостворених організацій зосередилися на підтримці армії (65%) та жертв війни (62%), а переважна частина планує зберегти ці напрями в майбутньому. «Старі» структури здебільшого змінили спеціалізацію, поєднавши довоєнні напрями з новими викликами, насамперед допомогою військовим та ВПО. Загалом 77% організацій залучено до підтримки ЗСУ, здебільшого через гуманітарні (86%) та інформаційні (69%) ініціативи, а також збір коштів (49%). Це свідчить про значну адаптацію громадянського суспільства до умов війни [14].

Трансформація проявилася й у формах партнерства. Активний рекрутинг зменшився, натомість новостворені структури ширше застосовують волонтерські програми. Постійна співпраця між громадськими організаціями та благодійними організаціями залишається низькою (до 20%), але зростає кількість проєктних взаємодій, серед яких –

з бізнесом і медіа. Нові організації частіше шукають міжнародних партнерів і мають позитивний досвід співпраці з місцевою владою. Основним джерелом фінансування залишаються пожертви громадян, тоді як міжнародні гранти поки складають близько 20%, але розглядаються як найперспективніше джерело підтримки у майбутньому [14].

Більш детально трансформаційні процеси у громадянському секторі представлено у таблиці, де відображено основні зміни в діяльності у різні часові періоди (табл. 1).

Опитування 2025 року засвідчує, що близько 80% громадських і благодійних організацій планують брати активну участь у процесі післявоєнної відбудови: 57,2% респондентів підтвердили свою готовність однозначно, ще 30,5% – радше схилиються до такої участі. При цьому 82,5% організацій, які функціонували до початку повномасштабної війни, та 79,9% новостворених визнають потребу в підвищенні кваліфікації власних команд у сферах менеджменту, грантрейтингу та цифрових компетентностей.

Важливим результатом дослідження є також те, що близько трьох п'ятих організацій мають

намір долучитися до фінансових ініціатив на користь відбудови, причому рівень готовності вищий серед новостворених (77,5%) порівняно з тими, що діють тривалий час (59,6%). Такі дані свідчать про трансформацію не лише обсягів, а й характеру громадянської активності [14].

Війна стала каталізатором формування нової культури довіри, самоорганізації та мобілізації ресурсів, у межах якої громадські структури довели здатність стати вагомим ресурсом у відбудові країни. Волонтерські ініціативи, що залучили тисячі громадян без попереднього досвіду, забезпечили підтримку ЗСУ, допомогу внутрішньо переміщеним особам, розв'язання гуманітарних проблем, а також документування воєнних злочинів. Громадянське суспільство активно діяло і у сферах судочинства, боротьби з корупцією, захисту прав людини та розвитку демократичних механізмів участі, посилюючи свій вплив після отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС.

Прикладами успіху стали фонд «Повернись живим», що отримав ліцензію на закупівлю летального озброєння, та «Фонд Сергія При-

Таблиця 1

Порівняльна таблиця змін у діяльності громадських організацій/благодійних організацій в Україні (до 2014 – 2025)

Показник	До 2014 року	2014–2022 роки (після Майдану та початку війни на Донбасі)	2022–2025 роки (повномасштабна війна)
Основні сфери діяльності	Переважаю культура, освіта, екологія, права людини	Волонтерський рух, допомога армії, підтримка ВПО, правозахисна діяльність	Допомога ЗСУ, ветеранам, переселенцям; гуманітарні програми; інтеграція у відбудову
Фінансування	Локальні джерела: членські внески, благодійні пожертви	Зростання ролі міжнародних грантів; розвиток фандрейзингу	Домінування міжнародних грантів; краудфандинг; корпоративна благодійність; військові фонди
Масштаби участі громадян	Низькі (обмежене залучення, переважно активісти у великих містах)	Різке зростання після Майдану; формування мереж волонтерів	Масове залучення; понад 70% громадян мають досвід участі у волонтерських/благодійних ініціативах
Форми діяльності	Локальні проекти, культурні заходи, правозахисні акції	Волонтерство, збір коштів, адвокація, мобілізація через соцмережі	Інституціалізація волонтерства, розвиток цифрових платформ, міжнародна співпраця
Співпраця з державою	Обмежена, часто конфліктна	Часткова інституціалізація (громадські ради, діалог з владою)	Поглиблена співпраця: партнерство з урядом і місцевою владою у сфері безпеки, гуманітарної допомоги, відбудови
Виклики	Низька довіра, слабке фінансування, залежність від донорів	Війна на Донбасі, корупція, нерівномірність розвитку регіонів	Повномасштабна війна, фінансова нестабільність, антибезпека команд, виснаження ресурсів
Адаптаційні механізми	Пошук підтримки в місцевих громадах	Розвиток горизонтальних мереж, онлайн-інструментів	Масова цифровізація, інтернаціоналізація, диверсифікація ресурсів
Суспільна роль	Другорядна, периферійна у політичному процесі	Зростання значення як «подушки безпеки» для суспільства	Ключовий елемент національної стійкості та відновлення після війни

Джерело: розроблено автором.

тули», який за три доби зібрав 600 млн. грн. на БПЛА «Байрактар». Ці практики підкреслюють високий рівень професіоналізації та довіри до громадського сектору. Феномен української самоорганізації, відзначений журналістом Т. Джудюю як безпрецедентний серед воєнних конфліктів останніх десятиліть [18], отримав міжнародне визнання. Згідно з оцінками Freedom House, у 2023 році рейтинг громадянського суспільства України становив 5–5,5 балів, що відображає ефективність його консолідованих дій у гуманітарній та безпековій сферах, а також активну участь у реформах [3].

Міжнародні звіти також фіксують вагомі результати волонтерської діяльності: у 2022 році організації громадянського суспільства та місцеві волонтери надали гуманітарну допомогу майже шести мільйонам громадян України. Водночас на законодавчому рівні були здійснені кроки щодо спрощення умов для діяльності неурядових організацій та волонтерів. Зокрема, у 2022 році внесено зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність», які розширили сферу волонтерської активності, гарантували державну підтримку та визначили механізми відшкодування витрат. Також було вдосконалено процедуру реєстрації в Реєстрі волонтерів, що спростило доступ до податкових пільг [13].

Попри значні досягнення, громадські організації в умовах війни ститкаються з низкою викликів. Серед них – необхідність зміни профілю діяльності (перехід від культурно-освітніх чи екологічних проєктів до підтримки армії, допомоги ВПО та соціально-вразливим групам), обмежені можливості для стратегічного планування й кадрового розвитку через воєнні об'єкти, а також складні умови роботи, зумовлені постійними атаками на критичну інфраструктуру.

Таким чином, українське громадянське суспільство продемонструвало надзвичайну адаптивність і стійкість, поєднуючи волонтерські практики з інституційними механізмами. Це не лише забезпечує виживання в умовах війни, але й формує підґрунтя для майбутнього відновлення держави.

Попри зростання активності та реалізації важливих соціальних функцій інститути громадянського суспільства (ІГС) в Україні стикаються з низкою викликів, пов'язаних із ресурсним забезпеченням та необхідністю швидкої адаптації до умов війни. Водночас у 2022 – на початку 2023 року організації громадянського суспільства (ОГС) продемонстрували здатність розширювати напрями діяльності, налагоджувати співпрацю з вете-

ранськими ініціативами, бізнесом та міжнародними партнерами, посилювати народну дипломатію й адвокацію інтересів України за кордоном. Важливим здобутком стала активізація інформування зарубіжної аудиторії про воєнні злочини Росії, а також забезпечення широкої соціальної та гуманітарної підтримки всередині країни.

Особливого значення в умовах повномасштабного вторгнення набув волонтерський рух, який став руйнівною силою суспільної мобілізації. Волонтери забезпечували потреби армії, допомагали внутрішньо переміщеним особам, вразливим групам населення, брали на себе частину завдань, які держава не завжди могла виконати належним чином. За даними міжнародних досліджень кількість українців, які регулярно займаються волонтерством або здійснюють пожертви, у період війни зростає вдвічі [20]. Зростання чисельності волонтерів забезпечує не лише підвищення рівня солідарності, а й поглиблення суспільної довіри до цього сектору.

Високий рівень довіри до волонтерських організацій та ОГС підтверджується соціологічними опитуваннями: у 2022 р. їхній публічний імідж помітно покращився завдяки швидкій реакції на потреби населення та співпраці з державними інституціями. За даними урядових звітів, попри безпекові виклики, тривала практика консультацій між владою та ОГС, що засвідчує збереження діалогу й спільної роботи над суспільно-важливими питаннями.

Важливим є потенціал залучення громадських організацій у процеси післявоєнного відновлення. Дослідження засвідчують їхнє залучення щонайменше у двадцять два напрями, серед яких – оцінювання масштабів руйнувань, розроблення цифрових продуктів для координації відбудови, відновлення житлового фонду та інфраструктури, просування принципів «зеленого відновлення», а також експертна підтримка державних і місцевих органів влади [17].

Таким чином, волонтерський рух та організації громадянського суспільства стали не лише чинником соціальної стійкості України під час війни, але й важливим ресурсом для майбутньої відбудови та демократичного розвитку.

Сприяння розвитку громадської ініціативи, самоорганізації та діяльності інститутів громадянського суспільства, а також налагодження ефективної взаємодії між громадянами, органами державної влади та місцевого самоврядування визначено ключовою метою Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні

на 2021–2026 роки (2021). У цьому контексті розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. затверджено План заходів до 2026 року, який передбачає понад п'ять десятків конкретних заходів для забезпечення процедур участі громадян у формуванні та реалізації державної політики, створення умов для інституційного розвитку організацій громадянського суспільства та впровадження новачій [10].

План визначає заходи, спрямовані на підтримку діяльності ОГС попри виклики воєнного часу, включно з гуманітарними наслідками російської агресії, зокрема: забезпечення ефективних процедур громадської участі на національному та регіональному рівнях; створення сприятливих умов для подальшого інституційного розвитку громадянського суспільства; стимулювання участі ІГС у соціально-економічному розвитку країни.

Аналітичні матеріали, підготовлені на виконання зазначеного розпорядження, фіксують ключові тенденції розвитку українського громадянського суспільства у 2024 – на початку 2025 рр., висвітлюючи: активність ОГС у реагуванні на кризу, спричинену повномасштабним вторгненням РФ; розвиток волонтерського руху; діяльність неурядових інститутів у соціально-гуманітарній, інформаційній та культурній сферах; заходи щодо підтримки українського громадянського потенціалу для забезпечення спроможності повоєнного відновлення.

Застосування елементів цифрової етнографії дозволяє досліджувати практики громадянського суспільства в цифровому середовищі, зокрема через платформу Telegram, яка в умовах війни сприймається як важливий канал протидії російській пропаганді та джерело незалежної інформації для громадян, журналістів і військових [21]. Моніторинг публікацій у Telegram із тегами #together та #sustainability дозволив зіставити офіційні дані та аналітичні звіти з реальними ініціативами громадян щодо відбудови країни, що сприяє висновкам щодо ролі громадянського суспільства в трансформації України у бік сталого розвитку та соціальної згуртованості. Цифрова етнографія демонструє, як громадянське суспільство відтворює і розвиває традиції колективної дії в нових умовах.

Сучасну українську самоорганізацію дослідники пов'язують не лише з цифровими інструментами, а й з історичними моделями взаємодопомоги, зокрема козацьким рухом та толоками [22]. Вона формується залежно від конкретного соціального запиту, що засвідчує її гнучкість та здатність відповідати актуаль-

ним викликам. Фраза «Кожен воює на своєму фронті», поширена серед волонтерів, ілюструє масштабну мобілізацію суспільства, яку А. Аппельбаум визначає як піднесення «іншої української армії» [16]. Це явище можна трактувати як відновлення соціального капіталу через участь у волонтерських та громадських ініціативах. Важливими критеріями ефективності активісти вважають участь громадян у діях, спільні цінності, відповідальність за результати та відчуття належності до громади [23].

Опитування представників громадянського суспільства (січень-лютий 2025 р., 425 респондентів із різних регіонів) засвідчило, що половина з них належать до волонтерських ініціатив, 40% – до зареєстрованих організацій, ще 10% – до благодійних фондів чи інших форм активності. Високий рівень реєстрації (85%) підтверджує тенденцію до інституціоналізації навіть у кризових умовах. За масштабами діяльності 30% організацій працюють на місцевому рівні, 35% – на обласному, 25% – на національному та 10% – на міжнародному. Ці дані відображають зростання спроможності громадянського суспільства діяти одночасно на різних рівнях, інтегруючи локальні ініціативи у ширший національний та міжнародний контекст [6].

Результати свідчать, що волонтерські та громадські структури відіграють ключову роль у задоволенні соціальних потреб, підтримці місцевих громад та організації процесів відновлення, підтверджуючи висновки про зростання соціального капіталу та самоорганізації українського суспільства. Більш детально ці напрями можна подивитись у (табл. 2).

У таблиці представлено ключові напрями діяльності громадських організацій та волонтерських ініціатив та перспективи їх розвитку, а також основні виклики, з якими вони стикаються, перспективи розвитку та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності їхньої роботи. Рекомендації, запропоновані в таблиці, орієнтовані на зміцнення інституційної спроможності організацій, ефективне використання ресурсів та підвищення соціальної залученості громади. Вони враховують потребу в партнерстві з державними та приватними структурами, застосуванні інноваційних технологій та підвищену кваліфікацію персоналу та волонтерів. Особлива увага приділяється розвитку стратегічного планування та мережових зв'язків, що дозволяє уникнути дублювання зусиль і ефективність діяльності громадянського суспільства.

Підсумовуючи, можна зазначити, що громадські організації та волонтерські ініціативи

Таблиця 2

Напрями діяльності та рекомендації для громадських ініціатив

Напрямок діяльності	Основні виклики	Перспективи розвитку	Рекомендації щодо підвищення ефективності
Гуманітарна допомога (розподіл їжі, медикаментів, одягу)	Недостатнє фінансування, логістичні труднощі, обмежені ресурси	Зростання локальної самоорганізації, формування мереж волонтерів, підвищення швидкості реагування на кризові ситуації	Розвиток партнерств із державними та приватними структурами, створення спільних логістичних центрів, залучення корпоративного сектору
Підтримка військових та ветеранів	Брак координованих програм, емоційне вигорання волонтерів	Інтеграція ветеранів у громадські ініціативи, розвиток психологічної та соціальної підтримки	Розробка програми комплексної підтримки ветеранів, створення платформи обміну досвідом між організаціями
Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО)	Розпорошеність потреб, обмежені ресурси, конфлікти у громадах	Підвищення адаптаційної спроможності ВПО, інтеграція в локальні громади	Координація дій на місцевому рівні, створення інтерактивних платформ для збору потреб та ресурсів, розвиток соціального супроводу
Психосоціальна підтримка (консультування, психологічна допомога)	Нестача спеціалістів, низька обізнаність населення про доступні послуги	Позширення програми психосоціальної підтримки, підвищення рівня психоемоційної стійкості	Підготовка та навчання волонтерів-психологів, впровадження онлайн-консультування, інтеграція в локальні центри громадської активності
Відновлення інфраструктури (ремонт житла, соціальних об'єктів)	Фінансові обмеження, складна координація, відновлення у масштабі регіону	Використання інноваційних технологій, локальні проекти відбудови, залучення місцевих ресурсів	Планування проектів у партнерстві з місцевою владою, застосування «розумних» технологій управління ресурсами, навчання місцевих ініціатив технологіям відновлення
Координація та мережеві зв'язки між організаціями	Недостатній обмін інформацією, дублювання ресурсів	Створення горизонтальної мережі, формування спільних стратегій	Розробка платформ обміну даними, регулярні міжорганізаційні зустрічі, впровадження єдиних стандартів співпраці
Стратегічне планування та розвиток організацій	Обмежена ресурсна база, недостатній досвід управління	Інституціоналізація громадянського суспільства, розвиток потенціалу лідерів	Проведення навчальних програм для керівників, залучення міжнародних експертів, систематичне оцінювання ефективності діяльності

Джерело: Розроблено автором

формують основу післявоєнного відновлення країни, забезпечуючи не лише допомогу та підтримку, а й сприяючи розвитку соціального капіталу та зміцненню громадської солідарності.

Отже, ефективне функціонування громадських ініціатив у повоєнний період залежить від комплексного підходу, що включає підтримку на державному рівні, налагодження координації між організаціями, розвиток локальних мереж та підвищення компетентності учасників. Це дозволяє створити стійкі громади, здатні протистояти майбутнім викликам і сприяти стабільності та процвітанням України.

Висновки. Узагальнюючи проведений аналіз, можна стверджувати, що громадянська участь в Україні за останнє десятиліття пройшла шлях від локальних ініціатив і спорадичних проявів активізму до масштабного та структурованого суспільного руху. Особливої динаміки вона набула після 2014 року, коли волонтерство й громадські організації перебрали на себе значну частину функцій

підтримки армії та постраждалих від війни громадян, а також стали важливими акторами у сфері інформаційної безпеки. Ці процеси заклали основу для формування довіри й горизонтальної самоорганізації, що стала запорукою стійкості держави.

Повномасштабне вторгнення 2022 року стало каталізатором подальшої мобілізації суспільства та професіоналізації волонтерського сектору. Громадянське суспільство не тільки розширило масштаби діяльності, але й поглибило співпрацю з державними структурами, бізнесом та міжнародними партнерами. Зросла роль цифрових інструментів, інституційної підтримки та міжнародного визнання, що дозволило волонтерам і громадським організаціям діяти більш системно та ефективно.

У післявоєнній перспективі волонтерські та громадські ініціативи постають як одні з ключових агентів відновлення країни. Вони охоплюють широкий спектр завдань – від відбудови інфраструктури й соціальної інтеграції постраждалих груп до просування освітніх і культурних проектів та зміцнення демокра-

тичних механізмів участі. Саме активність громадянського суспільства є тим ресурсом, який здатний забезпечити стійкість України в довгостроковій перспективі та сприяти її європейській інтеграції.

Отже, громадянська участь і волонтерський рух стали не лише чинником виживання суспільства під час війни, а й основою

для інституційної стійкості громадянського суспільства та його подальшого розвитку. У повоєнний період саме інститути громадянського суспільства – волонтерські ініціативи, благодійні організації, місцеві об'єднання – здатні забезпечити стійкість соціуму й виступити рушієм демократичної модернізації України.

Література:

1. Андрейшина Н. Цінності волонтерів: результати якісного дослідження перспектив розвитку волонтерського руху в Україні. Active Group. Маркетингові та соціологічні дослідження. 2023. URL: <https://activegroup.com.ua/2023/07/31/cinnosti-volonteriv-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya-perspektiv-rozvitku-volonterskogo-ruhu-v-ukraini/>
2. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий журнал*. 2021. Вип. 23. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.06>
3. Бойко Н. Ukraine: Nations in Transit 2023 Country Report. N. Boyko. Freedom House, 2023. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2023>
4. Гапон В. Принципи адміністративно-правового регулювання волонтерської діяльності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 250–256. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.41>
5. Горбачевський Т. Мережа волонтерських організацій допомоги АТО (2014–2017 роки). *Вісник торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки*. 2019. Вип. 16. С. 124–131. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-8510-2019-16-14>
6. ІСАР «Єднання»; Центр демократії та верховенства права. Громадянське суспільство в Україні в умовах війни 2023: звіт. 2023. URL: <https://surl.li/benogf>
7. Легкодух В. Взаємодія Збройних Сил України та громадянського суспільства у питаннях протидії російській пропаганді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2023. Вип. 2 (49). С. 57–65. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290425](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290425)
8. Лозовий В. Діяльність організацій громадянського суспільства України у протидії російській дезінформації та пропаганді у період повномасштабної війни 2022–2023 рр. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Т. 11, № 17. С. 366–376. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-366-376](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-366-376)
9. Мацієвський Ю., Лук'янчук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд крізь призму неформальних інститутів. *Політичні дослідження*. 2024. Т. 1, № 7. С. 19–41. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-2>
10. Україна. Президент. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 27 серпня 2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>
11. Панькова О., Касперович О., Іщенко О. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2. С. 25–40. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40_no-2_vol-57_2016_UKR.pdf
12. Петровська К., Тургенєва А., Мельничук А. Роль волонтерських ініціатив та громадських організацій у післявоєнному відновленні України. *Post-war reconstruction of Ukraine: legal, political and economic challenges in historical perspective*. 2025. С. 652–676. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-559-4-32>
13. Україна. Закон. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України № 5073-VI від 05.07.2012 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
14. Національний інститут стратегічних досліджень. Про стан розвитку громадянського суспільства України у 2021 році. 2022. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/stan_rozvytku_igs_na_site_22_11_22.pdf
15. Україна. Закон. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-IV від 19.04.2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
16. Applebaum A. The Other Ukrainian Army. The Atlantic. 2022. August 10. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/08/ukraine-volunteerarmy-russia-odesa/671088/>
17. Cs.detector.media. Громадянське суспільство залучене у 22 сфери відновлення України, — дослідження ІСАР «Єднання». Детектор медіа. 2023. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185539/2023-07-24-gromadyanske-suspilstvo-zaluchene-u-22-sfery-vidnovlennya-ukrainy-doslidzhennya-isar-iednannya/>

18. Judah T. Ukraine's Volunteers. The New York Review of Books. 2023. January 19. URL: <https://www.nybooks.com/articles/2023/01/19/ukraines-volunteers-tim-judah/>
19. Kitsoft. Національна соціальна сервісна служба – шаблон зразок сертифікату волонтер. Nssu.gov.ua, 2022. URL: <https://nssu.gov.ua/volonterstvo/zrazky-dohovoriv-pro-volontersku-diialnist>
20. reSCORE. Україна 2023. Індекс SCORE для стійкості, відновлення та відбудови. Основні висновки 2023. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/PRE_reSCORE2023_Launch_UKR.pdf
21. Telegram: the app at the heart of Ukraine's propaganda battle. The Guardian. 2022. March 5. URL: <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/05/telegram-app-ukraine-rides-high-thirst-trustworthy-news>
22. Volodymyr Zelensky's Ukraine is defined by self-organisation. The Economist. 2022. April 16. URL: <https://www.economist.com/briefing/2022/04/16/volodymyr-zelenskys-ukraine-is-defined-by-self-organisation>
23. Zarembo K., Martin E. Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action. 2023. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652>

Дата надходження статті: 09.09.2025

Дата прийняття статті: 22.09.2025

Опубліковано: 04.12.2025